

En demokratisk historiepolitisk etik

Anette Warring

”If history was thought of as an activity rather than a profession, then the number of its practitioners would be legion”, skrev den britiske historiker Raphael Samuel i *Theatres of Memory* (1994).¹ Det er en væsentlig pointe, når man sætter sig for at indkredse, hvad historikeres og historievidenskabens nutidige socio-kulturelle rolle er og bør være. Spørgsmålet er ikke alene komplekst, men berører tillige vigtige faglige identitetsvalg. Det kan derfor umiddelbart undre, at spørgsmålet ikke i højere grad gøres til genstand for analyse og faglig debat.

Kan det skyldes, at historie ikke i samme grad som andre humanistiske videnskaber er udsat for legitimitetspres? Situationen er ikke entydig. På den ene side er der intet tegn på svækket interesse for fortiden, hverken i samfundsdebatten eller kulturproduktionen og kulturforbruget, og i adskillige lande som fx Danmark er der efter årtusindeskiftet sket en stærk erindrings- og identitetspolitisk opgradering af historie og kulturarv. På den anden side indtager historikerne og historievidenskaben en mindre eksklusiv position end tidligere. Mange andre historieformidlende aktører som journalister, forfattere, kunstnere og politikere er på banen med forskellige former for historieproduktion, og fagets forskydning til fortolkende orienteringsvidenskab har bidraget til at svække historievidenskabens og historikernes autoritet. Der er sket en demokratisering af produktion og brug af historie. Det er der ingen gode grunde til at begræde. Men der er god grund til overveje konsekvenserne, og hvad de betyder for, hvordan vi skal forstå og bestemme vores nutidige socio-kulturelle rolle.

Når der skal træffes faglige identitetsvalg, er det vanskeligt ikke at involvere overvejelser af politisk, moralsk og eksistentiel karakter. Hænger fraværet af fælles debat om disse spørgsmål sammen med forandringer i faget selv? Tankefiguren og toposet *historia magistra vitae* var i før- og tidligmoderne tid styrende for historikeres virke. Historie skulle være læremester og eksempelsamling for mennesker, som ved at spejle sig i historier om fortiden kunne blive klogere på sig selv og deres omverden. Ifølge en sådan tankegang må gode historikere være optaget af menneskers moralske og politiske dannelse, og af om deres virke opfattes som relevant af andre end kollegerne og andre lærere. Da historie fra omkring midten af 1800-tallet blev professionaliseret og forstået som en videnskab om fortiden

baseret på et nyt historiebegreb, der betragtede historien som en stor og sammenhængende udviklingsproces manifesteret i kollektiv singularissen 'historien', ophørte *magistra vitae* med at være den dominerende norm for akademiske historikere.² Historikere skulle holde sig langt væk fra ideologi, politik og moralske problemstillinger.

Der var imidlertid tale om en gradvis og langt fra entydig proces, der samtidig tegner et billede af en uafklaret, ambivalent og til tider omstridt fagidentitet.³ Mens nogle historikere har trukket sig tilbage og stort set kun kommunikerer med fagfæller, er andre fortsat med at skrive historiske fremstillinger til en bred læserskare med et mere eller mindre eksplicit erindrings- og identitetspolitisk formål. Desuden tyder meget på, at hvad der betones som historikernes rolle ofte afhænger af den konkrete sammenhæng. Selvom *historia magistra vitae* ikke er blevet erstattet af en fælles retningsgivende norm for historikeres faglige virke, har jævnlige debatter som fx den tyske "Historikerstreit" tydeliggjort to idealtypiske positioner i opfattelsen af historikernes rolle: enten myteknusende og dekonstruerende eller norm- og identitetsdannende.⁴ Når historikere forholder sig til ikke-akademiske historieproducenter og historiebrugere, agerer mange typisk som myteknusere ved at indtage en kritisk dekonstruerende og korrigerende rolle, kritiserer dem for at involvere politik og moral i deres omgang med fortiden og heroverfor hævder et fortolkningsprivilegium med henvisning til fagprofessionens videnskabelige procedurer. Hvad angår historikeres norm- og identitetsskabende rolle, er det hovedsageligt et forhold, der enten afdækkes og problematiseres retrospektivt, fx i forhold til historikeres deltagelse i opbygning af nationalstaterne, eller angår historikeres åbenlyst kritisable instrumentalisering af fortiden i totalitære samfund, grupper og ideologier. Derimod tages historikeres engagement i erindrings- og identitetspolitik i nutidige demokratiske, pluralistiske samfund sjældent op til grundig overvejelse og har derfor ikke sat sig mange spor i fagets og historikernes selvrefleksion.

Jeg vil i denne artikel argumentere for det synspunkt, at det ikke er tilstrækkeligt, at vi som historikere har et indgående kendskab til fortiden. Hvis vi vil spille en konstruktiv rolle og bidrage til at kvalificere samfundets fortidsforvaltning på en kritisk, selvreflekteret og perspektivrig måde, er det afgørende vigtigt, at vi for det første også har indsigt i, hvordan mennesker tænker og bruger historie i forskellige livssammenhænge og til forskellige formål. Og at vi for det andet overvejer, hvordan vi skal agere i forhold til eksisterende erindringsfællesskaber og den historiebrug, som pågår i sociale og politiske sammenhænge uden for videnskabsfaget. Er det muligt at formulere en fælles historiepolitisk etik?

En brugbar og identitetsnær fortid

I de sidste årtier er interessen for historie uden for faget vokset som en del af det dynamiske flerfaglige forskningsfelt i historiebrug og erindring.⁵ Det har betydet en enorm udvidelse af den klassiske historiografis empiriske felt og har givet megen ny indsigt særligt i historiebrug og erindringspolitik som magtvilkår og magtmiddel. Erkendelsesinteressen har i høj grad rettet sig mod at forstå, hvordan historie og erindring produceres og institutionaliseres og bruges til bestemte, oftest legitimerende politiske formål. Historikeres forskning har hovedsageligt koncentreret sig om erindringspolitikken og historiebrugens indhold og haft fokus på afsender. Receptionsanalyser og analyser af menneskers faktiske historiebrug har i langt mindre grad dannet grundlag for vurderinger af de (identitets)politiske funktioner og virkninger på trods af, at disse dimensioner er inkluderet i centrale teoridannelser om historiebevidsthed og historiekultur og i de forskellige historiebrugs typologier. Forskning i *Public History* og *Popular Memory* og dele af den tværdisciplinære erindringsforskning har i højere grad undersøgt menneskers historiebrug og aktive erindringsarbejde, og tilsammen har vi fået tilvejebragt ny og mere kompleks indsigt i historiebevidsthedens brugsfunktioner og viden om, hvorfor mennesker interesserer sig for historie.

Mennesker interesserer sig for fortiden af mange forskellige grunde og bruger historie til mange forskellige formål. Vi kan interessere os for historie, fordi den underholder, og vi kan bruge historie til at lege og fornøje os. Historie er en vare, som kan købes og sælges, og der er således knyttet kommercielle interesser til at beskæftige sig med historie. Vores interesse for fortiden kan være af intellektuel art og være drevet af interesse for at opnå en så alsidig og velbegrunderet indsigt i fortiden som mulig. Vi kan interessere os for det fjerne i tid og rum, og dermed gøre det fremmede og de fremmede nære. Det, der er ret tæt på i tid og rum, kan omvendt også vise os, hvor fjernt selv det, vi troede velkendt, kan være. Vi kan interessere os for fortiden, fordi vi her møder anderledes mennesker, hvis liv, følelser og handlinger udfoldede sig under andre natur- og kulturbetingelser, og det kan give os en indsigt i de sammenhænge, der *har været* og *kan være* mellem menneskers betingelser for at handle, de muligheder de har haft og har grebet eller undladt at gribe, og de konsekvenser, det har haft. Fortiden kan derfor interessere os, fordi vi kan reflektere over hvilke handlinger, der forekommer os at være fornuftige, forståelige eller uforståelige, forkastelige eller efterstræbelsesværdige, og vi kan bruge historie til at afklare vore egne værdier, principper, holdninger og interesser. Fortidsbearbejdning indgår altså som et vigtigt led i de læreprocesser, vi gennemlever. Vi bruger historiske eksempler til at identificere og definere aktuelle problemer og til

at udpege nogle løsninger som mere rigtige end andre. Set i et funktionelt perspektiv er histories og erindrings nok mest grundlæggende funktion, at den indgår som et væsentligt moment i vores forestillinger om os selv og vores omverden, altså i vores individuelle og kollektive identiteter.

Mennesker er aktive historiebrugere, og når vi bruger historie, sammen- og indfletter vi vores autobiografiske erindring med andres i mere eller mindre inklusive erindringsfællesskaber. Det viser en række mindre studier men med særlig styrke den banebrydende store og repræsentative undersøgelse af, hvordan amerikanere opfatter og bruger deres fortider *The Presence of the Past* (1998).⁶ Undersøgelsen dementerede de forestillinger, som i høj grad var forskningsprojektets ophavssituation, nemlig en udbredt bekymring om meningsmands manglende historiske interesse og kundskaber. Stort set alle amerikanere var dybt engageret i først og fremmest deres families fortid, men refererede også i vidt omfang til historiske begivenheder og personligheder. Der kunne konstateres generations- og kønsmæssige forskelle, og nok så bemærkelsesværdigt var hvide europæiske amerikanere langt mindre tilbøjelige til at knytte identitetsmæssigt an til større erindringsfællesskaber end afro-amerikanere og amerikanske indianere. Den hvide flertalsgruppe refererede som regel kun til fællesamerikanske historiefortællinger, når de kunne etablere en mere eller mindre direkte kobling mellem deres egen livs- og familiehistorie og den store historie, altså når de kunne personliggøre den kollektive historie. Helt anderledes forholdt det sig med afro-amerikanere og amerikanske indianere, der i udstrakt grad knyttede forbindelser mellem deres families og deres gruppers erindringsfællesskaber, og de knyttede også i langt højere grad og mere eksplicit an til den amerikanske nationalhistorie, også når de var uenige i den traditionelle udlægning. Undersøgelsen sagde også noget om, hvad amerikanerne brugte fortiden til, og her var homogeniteten stor. De interesserede sig for den historie, som de fandt brugbar i nutiden. De var optaget af at være aktivt handlende mennesker, og de brugte historie til at bearbejde moralske og politiske konfliktspørgsmål.

Menneskers historiebrug er selektiv og situationsbestemt, og vi indgår i flere erindringsfællesskaber, som vi kan opleve gensidigt understøttende eller i indbyrdes konflikt. Det fremgår af et andet stort og særdeles interessant forskningsprojekt "Tradierung von Geschichtsbewusstsein" om, hvordan fortællinger om nationalsocialismen og Holocaust bearbejdes og videregives fra generation til generation i tyske familier.⁷ Af projektets rige resultater vil jeg særligt fremhæve, at det projektet kalder et kognitivt erindringsarbejde, som centrerer sig om faktuel viden om 2. verdenskrig, og et emotionelt erindringsarbejde ofte var adskilt. Det erindringsarbejde og den historiebrug, der foregik i skolen og i familien var forskelligt og blev oftest ikke forbundet med hinanden. Tredje generation demonstrerede i skolen, at de var særdeles

velorienterede om den tyske nazisme og Holocaust og aktiverede i denne sammenhæng en erindring, der fulgte mønstre, tolkninger og værdier fra historieforskningen og den officielle og offentligt artikulerede erindring. Men de bragte den ikke i spil med de erfaringer og fortællinger, som de havde fået videregivet af deres bedsteførelde. Når de i familiesammenhæng hørte forældre og bedsteførelde fortælle, knyttede de sjældent deres fortællinger sammen med den historiske viden, de havde opnået i skolen og omvendt. Man kan måske gå så vidt som at sige, at det netop var deres viden om nazismens forbrydelser, der fik dem til at skabe en fortid, i hvilken deres bedsteførelde blev forvandlet til hverdagens helte, som ikke havde noget med forbrydelserne at gøre. Projektets resultater blev fremlagt i bogen *'Opa war kein Nazi'* (2002), som med rette vakte stor debat i Tyskland, bl.a. fordi undersøgelsen sætter afgørende spørgsmålstejn ved effektiviteten og nytten af både de sidste årtiers officielle tyske erindringspolitik og af den enorme historievitenskabelige udforskning af nazismen og Holocaust.⁸

Et personligt intermezzo

Vi, som forsker i andre menneskers historieinteresse og historiebrug, udelader typisk os selv. Vi reflekterer sjældent over, hvad der kendetegner vores egen interesse for historie og vores egen historiebrug. Måske den ikke i enhver forstand er så anderledes end for folk flest? Det forekommer mig relevant, når vi agerer i relation til andres historiebrug, omgås foreliggende erindringsfællesskaber og håndterer vores dobbeltrolle som både fagperson og medborger. Derfor dette personlige intermezzo.

Den danske historiefilosof og historiedidaktiker Bernard Eric Jensen taler overordnet set om to forskellige former for historiebrug, som er styret af to forskellige slags historieinteresse.⁹ Den antikvariske historieinteresse er drevet af en fascination af det fortidige i sig selv, af at fortiden og genstande fra fortiden opleves som at besidde en særlig aura. Den pragmatiske historieinteresse er kendetegnet ved, at fortiden opfattes som et reservoir af erfaringer, som kan bruges i vekselvirkning med ens nutidige erfaringer og interesser til at orientere sig i nutiden. Det er den klassiske *historia magistra vitae*-forståelse. Hvor vil jeg placere min egen historieinteresse på en sådan skala med en antikvarisk historieinteresse som det ene yderpunkt og en pragmatisk historieinteresse i den anden ende? Jeg vil fremhæve fire ting. Fortiden fascinerer mig, fordi den har været. Jeg interesserer mig for den fortid, som er betydningsfuld og konfliktfuld i nutiden. Jeg interesserer mig for, hvordan og hvorfor vi tilskriver det fortidige betydning i en nutidig sammenhæng, for menneskers og grupperes erindringsarbejde som en aktiv, subjektiv proces. Og jeg interesserer mig for den fortid, som er identitetsnær.

Lige siden jeg ikke længere skulle være damefrisør, prinsesse eller købmand har jeg villet læse historie og litteratur, og det var da også de to fag, jeg tilmeldte mig, da jeg begyndte at læse på universitetet. Kort tid efter blev denne fagkombination forbudt pga. den høje arbejdsløshed, og jeg blev tvunget til at vælge. Historie blev mit fag, litteratur min store hobby. Det var ikke et tilfældigt valg. Det skyldes en fascination af, at fortiden har været. Vi har alene adgang til fortiden gennem de mangfoldige spor, den har efterladt. Vi bør egentlig tale om fortider i pluralis, fordi alle mennesker dengang ikke opfattede den på samme måde, og vi kan aldrig genskabe et fuldstændigt billede af disse forskellige fortider. Men det er en stærkt motiverende drivkraft i bestræbelserne for at komme så tæt på den som overhovedet muligt, at det var noget, som faktisk hændte, at der var mennesker, som levede, tænkte, følte og handlede under bestemte betingelser, af bestemte grunde og med bestemte konsekvenser. Litteratur og anden kunst bearbejder og gestalter også fortid og erindring, som vi kan spejle os i, og som kan inspirere os til at forestille os et anderledes liv og en verden indrettet på en anden måde. Men bevidstheden om det anderledes får en særlig kraftfuld afnaturaliserende og problematiserende effekt på nutidige forhold, når den forbindes med de vilkår, som formede menneskers erfaringsverden, forventningshorisont og handlinger. Derfor holder jeg af den konkretion, som følger af, at mennesker og begivenheder er fæstnet i specifik tid og rum. Det kan karakteriseres som et særligt sug eller begær mod realisme. Trods fortidens utilgængelighed ved vi principielt, at der var noget, som faktisk hændte, og som vi ikke kan ændre.

Derimod ændrer vi vores erindringer og den historie, vi producerer om fortiden. Derfor er jeg mest optaget af den del af fortiden, som er betydningsfuld i nutiden, og som ikke er neutral, og hvortil der er bundet stærke politiske, identitetsmæssige og følelsesmæssige interesser, og derfor også uden for faget opleves som vedkommende og væsentlig. Det er fortider, som udgør erindrings- og identitetspolitiske kamparenaer, arenaer som er spændende at forstå, hvordan fungerer, og hvorfor mennesker agerer på dem, som de gør. Derfor har jeg beskæftiget mig med 2. verdenskrig og '1968', som var "transnational moments of change"¹⁰, der især for 2. verdenskrigs vedkommende havde enorm virkningshistorisk betydning for samfundenes og verdensordenens efterfølgende indretning. 2. verdenskrig er et kæmpe felt for studier af, hvordan stor og lille historie flettes sammen, og den udgør et enormt reservoir for identifikation, afstandtagen og refleksion. Den rejser store eksistentielle spørgsmål om skyld og ansvar, forræderi og heltemod, om godt og ondt, mål og midler, og det har særligt tiltrukket min opmærksomhed at komme tæt på og få indsigt i, hvordan mennesker håndterede det, når de mere eller mindre uforvarende blev hvirvlet ind i begivenhedernes malmstrøm.

Sådanne problemstillinger kan imidlertid også studeres i andre historiske perioder, men når jeg har interesseret mig særligt for 2. verdenskrig og '1968', så er det fordi, der er kamp om historien og noget på spil i spørgsmålet om, hvad der huskes, og hvad der glemmes. Erindringen om krigen er en kulturel nøglefortælling om politiske og kulturelle grundværdier. Krigen blev en mentalt strukturerende grundbegivenhed og erfaringsreference for både krigsgenerationen og de efterfølgende generationer, og der var og er fortsat bundet stærke politiske og identitetsmæssige interesser og følelser til fortolkningen af krigsårene. I de fleste europæiske lande udgør '1968' forstået som erindringssted for det kulturelle og politiske opbrud, som rakte bagud i 60erne og fremad i 70erne, også et vigtigt og omstridt referencepunkt i samfundsdebatten for en række enten negative eller positive træk i det aktuelle samfund.¹¹ For Danmarks vedkommende blev den erindringspolitiske debat skærpet efter Murens fald og fik en særlig central placering i den borgerlige regerings værdikamp, da den kom til magten i 2001. En positiv og romantiserende fortælling om en gylden periode med radikale forandringer og fremskridt, politisk demokratisering, social og kønsmæssig frigørelse, kulturelle eksperimenter og frisættelse står skarpt over for en negativ og fordømmende fortælling om en periode, hvor samfundets værdier, autoriteter og sikkerhed blev søgt nedbrudt af en gruppe venstreorienterede, der med fascination af totalitarisme, vold, meningsstyranni og antiamerikanisme fungerede som nyttige idioter for fjendtlige kommunistiske diktaturer. Eller i en version hvor ungdomsoprøret ses som et betydningsfuldt led i en lang autoritetsnedbrydende proces startende med 1. verdenskrig, som har ført os til et terapeutisk samfund, hvor pligter og ansvar over for fællesskabet er overdøvet af selvoptagede mennesker på jagt efter selvudfoldelse og individuel tilfredsstillelse.

Når jeg forsker i 2. verdenskrig og '1968' og i disse begivenheders erindringshistorie, bevæger jeg mig i et felt, som jeg selv er en del af. Erindringer om 2. verdenskrig og besættelsestiden har betydning i min familiehistorie på grund af min meget unge fars og hans families – ikke særlig betydningsfulde – involvering i modstandskampen, og i de sene 70ere og i 80erne var jeg aktivist på den radikale venstrefløj. Da jeg begyndte at forske i 2. verdenskrig, var jeg formet af det anti-fascistiske tolkningsparadigme, hvor modstandskampen og folkets krig var bærende værdier, og konflikten mellem kollaboration og modstand det altdominerende modsætningsforhold, der omstillede og underordnede alle andre spørgsmål som fx demokrati, retsprincipper og køn. Gennem min forskning og deltagelse i de erindringspolitiske konflikter reviderede jeg mine tidligere fortolkninger, hvilket involverede og skete i nær udveksling med min families og mine egne erindringer, der ligeledes gennemløb en ikke altid smertefri forandringsproces.¹² Det samme

gælder for min forskning i '1968'. Når jeg undersøgte aktivisters vej ind i mere eller mindre radikale aktiviteter, den samfundskritik og de utopier, de formulerede og praktiserede også i det intime liv, den bane deres liv tog i årene, der fulgte, og den mening de i deres erindringer tilskriver deres engagement og aktivisme, foregik det ikke alene med udgangspunkt i et forskelligartet kildemateriale men indebar en konstant dialog med mine autobiografiske erindringer.¹³

En demokratisk historiepolitisk etik?

I kølvandet på den amerikanske *The Presence of the Past* udtrykte en række faghistorikere forfærdelse over, at det var den personlige historie og familiehistorien, som amerikanerne – mænd og kvinder, unge og gamle, rige og fattige, hvide, sorte og indianske – fandt mest betydningsfuld. Michael Zuckerman karakteriserede det som "a pathological, nonparticipatory and ahistorical culture".¹⁴ Andre historikere har udtrykt lignende synspunkter, bl.a. den britiske historiker David Lowenthal, hvis bøger *The Past is a Foreign Country* (1985) og *Possessed by the Past. The Heritage Crusade and the Spoils of History* (1996) i øvrigt er vægtige bidrag til vores indsigt i, hvordan mennesker bruger fortiden i livsverdenssammenhæng. Faghistorikere var desuden betænkelige ved, at menigmand fulgte det klassiske topos *historia magistra vitae*, altså at de fandt fortiden vigtig som noget, de kunne lære af og bruge til at forstå sig selv og andre, at fortiden blev brugt til at bearbejde politiske og moralske problemstillinger. Nogle historikere, fx Eric Hobsbawm, har hævdet, at identitetspolitik udgør en ny trussel mod historievidenskaben.¹⁵ Historie skal ifølge Hobsbawm alene opfylde en oplysende funktion, og historikere skal følgelig holde sig langt væk fra at bruge deres fag til identitetspolitiske formål. Problemet med et sådan synspunkt er, at historikere dermed ikke imødekommer historieinteressen og historiebrugen hos folk flest, hvilket gør det vanskeligt at bidrage konstruktivt til en kvalificering af deres fortidsforvaltning. Synspunkterne er heller ikke holdbare, fordi de hævder, at forskelle mellem historievidenskabelig og hverdagslig historiebrug skulle være af absolut og principiel karakter sådan, som den franske sociolog Maurice Halbwachs fremførte for knapt 100 år siden og formulerede som et skel mellem historie og erindring.¹⁶ Hertil kommer, at faghistorie udfylder en erindrende rolle og dermed uundgåeligt bevæger sig ind på det identitetspolitiske felt, hvilket i øvrigt Hobsbawms eget faghistoriske virke er et tydeligt eksempel på. Det, der er problematisk, er hvis historikerne ikke vedgår det åbent. Vi bør desuden vedgå, at det er vanskeligt, når vi bevæger os ind på det erindrings- og identitetspolitiske felt. Og vi må derfor overveje, for det første hvordan vi skal agere i relation til eksisterende

erindringsfællesskaber på en såvel empatisk og imødekommende som en kritisk kvalificerende og reflekterende måde, og for det andet hvordan vi skal håndtere, at vi både er fagpersoner, privatpersoner og medborgere? Jeg skal fremdrage to eksempler på debatter, jeg selv har været involveret i, og som har bidraget til mine overvejelser om disse problemstillinger.

Danske historikere var i 2003–2005 i heftig debat med den daværende danske statsminister og nuværende generalsekretær for NATO Anders Fogh Rasmussen om hans brug af besættelsestidens historie.¹⁷ Anledningen var 60-året for augustoprøret i 1943, som førte til den danske regerings brud med samarbejdspolitikken, og 60-året for Danmarks befrielse. Fogh karakteriserede samarbejdspolitikken som et politisk og moralsk svigt, fremstillede valget mellem samarbejde og modstand som et enkelt valg mellem rigtigt og forkert samt drog en almen og konkret lære: det er afgørende at turde tage politisk og moralsk stilling og at handle derefter, og det skulle Danmark gøre aktuelt i sin udenrigspolitik ved at deltage i krig mod Irak. Debatten havde mange lag, som ofte blev rodet godt sammen, og det blev derfor ikke klart, hvad der udgjorde forskellen mellem legitim og illegitim historiebrug. Det er dette principielle spørgsmål, som gør debatten interessant i en afsøgning af, hvordan vi som historikere kan indgå i debatter om brug af historie uden for faget selv.

Noget af debatten angik forskellige fortolkninger af besættelsestidens historie, og om hvorvidt Fogh havde tilstrækkelig historisk indsigt. Det kan og bør historikere forholde sig kritisk oplysende til og gå i dialog med som fagpersoner. Men det anfægter ikke i sig selv Foghs ret til at fremlægge sin opfattelse af besættelsestiden. Andet drejede sig om uenigheder om den danske krigsdeltagelse. Jeg mener heller ikke, man kan anfægte Foghs ret til at forholde sig moralsk og politisk vurderende til fortiden eller hans ret til at bruge fortiden til at styrke sin argumentation for Danmarks deltagelse i krigen i Irak. Det kan historikere som alle andre debattere med udgangspunkt i en medborgerposition. Det hører til i et velfungerende demokratisk samfund at diskutere, hvordan vi skal forstå fortiden, og hvad vi mener at kunne lære af den i nutiden. En mindre del af debatten angik den måde, Fogh brugte historien. Mit synspunkt var – og er – at han ved at fremstille valget mellem samarbejde og modstand som et enkelt valg mellem rigtigt og forkert, mellem uegennyttigt heltemod og fej egoisme, og ved at fremdrage besættelsestidens lære i abstrakte, naturliggjorte værdier som fx, at det gælder om at tage stilling og turde handle derefter, forenkledede historien på en måde, der gjorde den til en dårlig læremester i nutiden. Sætter man derimod fokus på de vanskelige politiske og moralske dilemmaer, som befolkning og politikere måtte håndtere under besættelsens vilkår, kan historien bruges kvalificerende til at tage selvstændige aktuelle

handlingsvalg på et oplyst og reflekteret grundlag. Det kan og bør historikere både bidrage med og til.

Det er en stor udfordring at finde en måde at håndtere menneskers erindringer og foreliggende erindringsfællesskaber på en både faglig og etisk forsvarlig måde.¹⁸ I forbindelse med den debat, som fulgte i kølvandet på Claus Brylids og min bog *Besættelsestiden som kollektiv erindring*, skrev det danske dagblad *Politiken* i en leder, at det selvfølgelig er vigtigt, at historikere påviser egentlige løgne eller ekstreme mangler i fortællinger om fortiden, men at den mytologiske fortælling, ”der gør nazismen til civilisationssammenbrud og modstandsbevægelsen til en moralsk reference” er ”en meningsfuld forenkling af et stykke ægte, erfaret historie, og den bør derfor ikke dekonstrueres”.¹⁹ Da jeg holdt foredrag for nogle store skolelever, gav de udtryk for samme synspunkt: ”Er det ikke lige meget om historien er rigtig eller forkert, bare det er en god historie med et godt etisk budskab om forsvar for demokrati, frihed og menneskerettigheder?”, fremførte de. *Politikens* og elevernes synspunkt hvilede på en *historia magistra vitae*-opfattelse af den mytologiserede historiefortællings opbyggelige og handlingsregulerende funktion, der blev opfattet som positiv, fordi den – i dette tilfælde, hvilket er værd at bemærke – tjente en god sag. Det blev modstillet historikeres kritiske historisering af eksisterende erindrings- og identitetspolitiske fortællinger, hvis effekt blev opfattet som identitets- og værdiopløsende. Ligesom Hobsbawm satte de historikeres myteknusende og identitetsdannende rolle op som et enten-eller, blot med modsat værdiladning. Jeg mener derimod, det både er muligt og efterstræbellesværdigt, at historikere indtager en dobbeltrolle. Det er muligt at forene en kritisk dekonstruerende og en engageret konstruktiv rolle. Med saglig, kritisk og empatisk gennemlysning af erindringsfællesskabers og traditionsdannelsers socio-kulturelle oprindelse og normative grundlag, kan historikere bidrage til at mennesker omgås disse identiteter og traditioner på en mere kvalificeret og reflekteret måde, hvilket vil kunne virke afklarende på deres værdi- og identitetsvalg.

Historikeres og historievidenskabens rolle bør være at bidrage til at kvalificere menneskers historiebrug, så de er mere indsigtfulde, reflekterede, kritiske og fantasifulde historiebrugere. Det kræver, at vi ikke alene er optaget af, om vores fortolkning af fortiden er teoretisk og empirisk velbegrundet, men også interesserer os for, hvordan fortiden er brugbar i en nutidig sammenhæng. Vi bør oparbejde viden om andre historieproducenters og historiebrugeres måde at omgås fortiden. For at kunne spille en oplysende, dannende og kritisk rolle må vi komme andre historiebrugere i møde og undlade automatisk at tildele historievidenskaben og os selv normativ forrang. Vores dobbeltrolle som fagperson og medborger samt vores

egen brug af historie må fremstå sagligt og normativt gennemskueligt. Det er væsentlige men ikke udtømmende elementer i en demokratisk historie-politisk etik, der må have som mål, at historie bruges til at øge menneskers selvstændige handlingskompetance.

An ethic for a politic of history in a democratic setting

The article argues that the point of departure for the societal role of historians and of the science of history should be an ethic for a politic of history in a democratic setting designed to increase the individual's autonomous power to take action. The article discusses what this implies for choices of professional identity. The article's introductory section points out that the pre- and early modern concept of *historia magistra vitae* has not been replaced by a new, collective norm to guide the professional work of historians. The second section points out that lay people primarily are interested in a usable past and particularly use history to resolve matters of moral and political conflicts. In the third section I reflect on my own interest in and use of history.

Using three examples, the final section discusses how historians deal with existing communities of memory and the ways in which other groups use history. The standpoint of the article is that if we as historians want to contribute to qualifying people's use of history so they become more insightful, reflective, critical and imaginative users of history, then we must not solely be preoccupied with determining whether interpretations of the past are theoretically and empirically well-founded. We must also be interested in and have insight into whether the past is useful in a contemporary context. We should build up knowledge about how other producers and users of history think and how they use history in different life contexts and for different purposes. To play an informative, educative and critical role, we must meet other users of history where they are and avoid automatically assigning the science of history and ourselves normative priorities. Our dual role as professionals and fellow citizens, as well as our own use of history, must appear scientifically and normatively transparent.

Noter

- 1 Raphael Samuel, *Theatres of Memory: Past and Present in Contemporary Culture*, London 1994, s. 19.
- 2 Reinhart Koselleck, "Historia Magistra Vitae: The dissolution of the topos into the perspective of a modernized historical process", i *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, New York 2004, s. 26–42.
- 3 Bernard Eric Jensen, "Using a past. Magistra vitæ approaches to history", i *Negotiating*

- Pasts in the Nordic Countries*, Anne Eriksen & Jón Vidar Sigurdsson (red.), Lund 2009, s. 205–237.
- 4 "Historikerstreit": die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der national-sozialistischen Judenvernichtung, Rudolf Augstein (et al.), München 1987.
 - 5 Forskningen er så omfattende, at det end ikke lader sig gøre at nævne de vigtigste værker her. En god oversigt findes i Barbara Misztal, *Theories of Social Remembering*, Philadelphia 2003. Se også Anette Warring, "Erindring og historiebrug: Introduktion til et forskningsfelt", *Temp* 2011:2, s. 6–35.
 - 6 Roy Rosenzweig & David Thelen, *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life*, New York 1998. Undersøgelsen er fulgt op af en australsk og en endnu ikke afsluttet canadisk. Paul Ashton & Paula Hamilton (red.), *Australians and the Past*, special issue of *Australian Cultural History* 2003:22; Margaret Conrad, Jocelyn Létourneau & David Northrup, "Canadians and their pasts: An exploration in historical consciousness", *The Public Historian* 2009:31, 1, s. 15–31.
 - 7 Harald Welzer (red.), *Der Krieg der Erinnerung: Holocaust, Kollaboration und Widerstand im europäischen Gedächtnis*, Frankfurt am Main 2007.
 - 8 Harald Welzer, Sabine Moller & Karoline Tschuggnail, "Opa war kein Nazi." *Nationalsozialismus und Holocaust im Familiengedächtnis*, Frankfurt am Main 2002.
 - 9 Bernard Eric Jensen, *Historie: Livsverden og fag*, København 2003, s. 67.
 - 10 Gerd-Rainer Horn & Padraic Kenney (red.), *Transnational Moments of Change: Europe 1945, 1968, 1989*, Oxford 2004.
 - 11 Se fx Ingo Cornils & Sara Waters (red.), *Memories of 1968. International Perspectives*, Bern 2010.
 - 12 Anette Warring, *Tyskerpiger – under besættelse og retsopgør*, København 1994; Anette Warring & Claus Bryld, *Besættelsen som kollektiv erindring*, København 1998.
 - 13 Robert Gildea, James Mark & Anette Warring, *Europe's 1968: Voices of Revolt*, Oxford 2013.
 - 14 "Roundtable. Responses to Roy Rosenzweig and David Thelen's *The Presence of the Past*", *The Public Historian* 2000:22, s. 19.
 - 15 Eric Hobsbawm, "The new threat to history", i *The Contemporary History Handbook*, Brian Brivati, Julia Buxton & Anthony Beldon (red.), Manchester 1996.
 - 16 Maurice Halbwachs, *La Mémoire Collective*, Paris 1950; Anette Warring, "Kollektiv erindring: Et brugbart begreb?", i Bernard Eric Jensen, Carsten Tage Nielsen & Torben Weinreich, *Erindringens og glemslens politik*, København 1996, s. 205–233.
 - 17 Debatten i dagbladene foregik særligt intenst i efteråret 2003 og foråret 2005. En mindre del af indlæggene er citeret i Bernard Eric Jensen, *Hvad er historie*, København 2010.
 - 18 Anette Warring, "Historieformidling – i et demokratisk perspektiv", i *At bruge historie – i en sen-/postmoderne tid*, Bernard Eric Jensen (red.), København 2000, s. 179–194.
 - 19 *Politiken* 24/8 1998.